

Andrzej Twardowski: *Kształcenie dialogowej kompetencji komunikacyjnej u uczniów niepełnosprawnych intelektualnie*. 2002. Kalisz-Poznań: Instytut Pedagogiczno-Artystyczny UAM. ss. 355.

Katarzyna Plutecka

Akademia Pedagogiczna, Kraków

Książka A. Twardowskiego *Kształcenie dialogowej kompetencji komunikacyjnej u uczniów niepełnosprawnych intelektualnie* jest funkcjonalno-pragmatycznym spojrzeniem na rozwijanie języka u uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim. Rozważania teoretyczne i analizy empiryczne zdeterminowane zostały nie tylko pozytywnie ukierunkowaną diagnozą, ale przede wszystkim interwencją terapeutyczną.

W pierwszym rozdziale autor przedstawia komparatystyczny opis badań nad porozumiewaniem się dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, co stanowi układ odniesienia do badań szczegółowych w językoznawstwie i pedagogice specjalnej. Istotnym elementem tych poszukiwań empirycznych są badania dotyczące następujących problemów: organizowanie interakcji nadawca–odbiorca, posługiwanie się aktami mowy, budowanie wzajemnych dialogów i porozumiewanie się niewerbalnie.

Rozdział drugi, zatytułowany *Podejście środowiskowe w terapii mowy dzieci niepełnosprawnych intelektualnie*, zawiera teoretyczne uzasadnienie koncepcji terapii mowy, metody nauczania mowy oraz dokonuje kolejnego bogatego przeglądu badań nad ich skutecznością. Kontynuacją analizy terapii mowy dzieci upośledzonych w naturalnym środowisku jest rozdział trzeci. Zaprezentowane programy stanowią przykład oddziaływań teoretycznych wspomagających rozwój mowy, potrzebnych dla rodziców, pedagogów i pełnosprawnych uczniów.

Czwarty rozdział dotyczy kształcenia kompetencji komunikacyjnej u uczniów niepełnosprawnych intelektualnie. Dla potrzeb prowadzonych badań autor zdefiniował kompetencję komunikacyjną jako "zdolność do skutecznego porozumiewania się z innymi ludźmi za pośrednictwem języka oraz zachowań niewerbalnych kształtującą się w wyniku doświadczenia" (s. 105). W tej części pracy szczególnie twórcze jest omówienie własnej koncepcji kształcenia u dzieci niepełnosprawnych intelektualnie. Autor odwołuje się do założeń społeczno-interakcyjnej koncepcji rozwoju mowy oraz do psychologicznej ekologii rozwoju, zakładając, że rozwój dziecka dokonuje się w kontekście środowiska w toku procesów komunikowania się interpersonalnego. W proponowanej koncepcji kształcenia kompetencji komunikacyjnej w naturalnym środowisku język jest traktowany jako całość. Przedstawiona teza została uzasadniona następującymi argumentami:

1) przyswajanie mowy determinowane jest symultanicznie dwoma umiejętnościami- rozumienia i operowania wszystkimi składnikami języka: fonicznego, semantycznego i syntaktycznego,

2) dziecko uczy się języka stopniowo posługując się nim – czyli w procesie interakcji społecznych, a źródło motywacji do uczenia się języka tkwi w nim samym,

3) posługiwanie się sprawnie złożonymi umiejętnościami językowymi jest możliwe wraz z rozwojem dziecka.

W rozdziale piątym autor omawia metodologiczne podstawy badań własnych. Głównym celem przeprowadzonych badań empirycznych było ustalenie, czy nauczyciele mogą efektywnie realizować program kształcenia dialogowej kompetencji komunikacyjnej w klasach początkowych w odniesieniu do wielu uczniów jednocześnie, przez dłuższy okres, w formie nauczających epizodów i specjalnych ćwiczeń włączonych w ośrodki pracy i inne zajęcia, w których dziecko uczestniczy w trakcie pobytu w szkole. Badania empiryczne przeprowadzono w grupie 128 uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim i zastosowano procedurę eksperymentalną w układzie trójczynnikowej analizy wariacji.

W kolejnych rozdziałach dokonano analizy skuteczności specjalnie opracowanego programu oddziaływań dydaktyczno-terapeutycznych w odniesieniu do umiejętności nawiązania rozmowy (rozdział szósty), utrzymania niezakłóconego toku rozmowy (rozdział siódmy), współtworzenia tematu rozmowy (rozdział ósmy) i zakończenia rozmowy (rozdział dziewiąty).

W ostatnim rozdziale autor dokonuje syntezy wyników badań, a także podejmuje dyskusję na temat znaczenia przeprowadzonych badań dla praktyki i teorii rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych intelektualnie. Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych sformułowane zostały następujące wnioski:

1) eksperymentalny program kształcenia dialogowej kompetencji komunikacyjnej, zastosowany w niniejszych badaniach, był skuteczny,

2) wpływ oddziaływań dydaktyczno-terapeutycznych na badane umiejętności dialogowe okazał się zróżnicowany, a należy zaznaczyć najbardziej efektywne zmiany w znajomości: inicjowania rozmowy, przestrzegania reguły naprzedmiennego zabierania głosu, formułowania ogólnych próśb o wyjaśnienie oraz próśb o potwierdzenie wypowiedzi, odpowiadania na prośby o wyjaśnienie w formie powtórzenia wypowiedzi, formułowania odpowiedzi podtrzymujących temat rozmowy i przechodzenia do nowego tematu,

3) uczniowie starsi wykazali wyższy poziom dialogowej kompetencji komunikacyjnej niż ich młodsi koledzy,

4) wiek uczniów nie modyfikował wpływu oddziaływań dydaktyczno-terapeutycznych na ich umiejętności dialogowe,

5) poziom umiejętności dialogowych, ujawniany przez badanych uczniów, był wyraźnie uzależniony od osoby interlokutora,

6) osoba rozmówcy nie modyfikowała wpływu oddziaływań terapeutycznych na większość umiejętności dialogowych.

Należy podkreślić nie tylko poznawczo-naukową wartość badań opisanych przez A. Twardowskiego, ale również ich innowacyjny kierunek w świetle obecnej wiedzy o edukacji. W załączniku zamieszczone zostały dwa szczegółowo opracowane programy badań eksperymentalnych: program kształcenia dialogowej kompetencji komunikacyjnej u uczniów niepełnosprawnych intelektualnie i program szkolenia nauczycielek, czyli scenariusze zajęć warsztatowych.

Zachęcam do lektury publikacji językoznawców, pedagogów specjalnych, logopedów, psychologów, rodziców

i wszystkie osoby zaangażowane w pracę dydaktyczno-terapeutyczną z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie. Zwracam szczególną uwagę na aspekt terapeutyczny badań, który może przyczynić się do efektywnych rozwiązań, wykorzystanych przy kształceniu dialogowej kompetencji komunikacyjnej uczniów niepełnosprawnych intelektualnie oraz z innymi dysfunkcjami rozwojowymi.